

ՆԱԻՐԱ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ, Էլլիս Կեսարացյան. Էսսեներ, Բանաստեղծություններ, նամակներ, Եր., «Էդիթ Պրինտ», 2025, 272 էջ

ԱԼԲԵՐՏ ՄԱԿԱՐՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

«Էդիթ Պրինտ» հրատարակչությունը 2025 թ. լույս է ընծայել գրող, գրականագետ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ Նաիրա Համբարձումյանի կազմած և խմբագրած՝ «Էլլիս Կեսարացյան. Էսսեներ, բանաստեղծություններ, նամակներ» ժողովածուն, որը տպագրվել է գրականագետ, մատենագետ Յովսեփ Նալպանտեանի մեկենասությամբ՝ ՀՀ ԲԳԿԿ-ի «Հասարակական գիտությունների, հայագիտության և հումանիտար գիտությունների բնագավառներում հետազոտություններ-2024» մրցույթի (24SSAH-6B006) շրջանակում: Գիրքը կարևոր ներդրում է հայ մտավորական կանանց գրական ժառանգության վերականգնման, լուսաբանման և հանրայնացման գործում:

Անթոլոգիական նշանակություն ունեցող այս ժողովածուում Ն. Համբարձումյանը համակարգված ձևով հայ ընթերցողին է ներկայացրել XIX դարավերջի արևմտահայ առաջին կին խմբագիր, լրագրող, հրապարակախոս և ֆեմինիստուհի Էլլիս Կեսարացյանի բազմաշերտ գործունեությունն ու գրական ժառանգությունը: Գրքի նպատակն է ընթերցողների առավել լայն շրջանակների հանգամանորեն ծանոթացնել արևմտահայ իրականության մեջ, այսպես կոչված, *կանացի գրականության* հիմնադրի երկերին:

Ժողովածուն բացվում է Ն. Համբարձումյանի գիտական ընդարձակ առաջաբանով (55 էջ), որում մանրամասնորեն ներկայացված են օսմանյան պետությունում XIX դարի երկրորդ կեսի աշխարհաքաղաքական, սոցիալ-հասարակական, գրական-մշակութային իրողությունները, այդ համատեքստ

* **Ալբերտ Մակարյան** – բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԵՊՀ ակադ.

Հրանտ Թամրազյանի անվան հայ գրականության պատմության և գրականության տեսության ամբիոնի վարիչ

Альберт Макарян – доктор филологических наук, профессор, зав. кафедрой истории армянской литературы и теории литературы им. академика Г. Тамразяна ЕГУ

Albert Makaryan – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Chair of History of Armenian Literature and Theory of Literature after Academician Hrant Tamrazyan, YSU

Էլ. փոստ՝ albert.makaryan@ysu.am <https://orcid.org/0000-0001-5111-5412>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License.

Ստացվել է՝ 21.10.2025

Գրախոսվել է՝ 23.10.2025

Հաստատվել է՝ 06.11.2025

© The Author(s) 2025

տում՝ Էլլիս Կեսարացյանի կենսագրությանը, գրական-մշակութային ու հասարակական գործունեությանը վերաբերող փաստերը: Խմբագրի հավաստմամբ՝ գիրքը նվիրված է հայ բոլոր կին գրողներին, և այդ գաղափարը Ն. Համբարձումյանը հղացել է 2016 թ. ակադեմիական այցով Լոնդոնի SOAS համալսարանում գտնվելիս:

Ժամանակակից հասարակության կյանքում այսօրինակ ժողովածուները կարևոր և արդիական են, քանի որ կատարում են նաև կրթական գործառույթ, որոշակի ազդեցություն թողնում գիտության և մշակույթի զարգացման վրա, խթանում հետազոտություններ գրականության պատմության հիմնահարցերի վերաբերյալ:

Որպես խմբագիր՝ Ն. Համբարձումյանը ամբողջությամբ վերականգնել է Կեսարացյանի «Կիթառ» (1861-1863) հանդեսում և «Նամականի առ ընթերցասեր հայուհիս» (1879) ժողովածուում տպագրված նյութերը՝ կից ծանոթագրություններով: Դրանք ընթերցողին հնարավորություն են տալիս խորությամբ ուսումնասիրելու հեղինակի գաղափարաբանությունը, աշխարհայացքը, ինչպես նաև ժամանակի սոցիալական և քաղաքական պայմաններն ու դրանց ազդեցությունը հայ մտավորական կյանքի վրա:

Այս առումով Էլլիս Կեսարացյանի դերը XIX դարի մտավոր և հասարակական դիսկուրսում առանձնահատուկ է. Օսմանյան կայսրության գրքնության սահմանափակումների և սոցիալական կարծրատիպերի պայմաններում նա համարձակորեն բարձրաձայնում է կնոջ կրթության, հասարակական ներգրավվածության հիմնահարցերը, առաջ քաշում հայրենասիրության և բարոյական արժեքների հետ առնչվող խնդիրներ: Կանացի գրականության առանձնահատկություններից ամենաառանցքայինը կնոջ կերպարում կանացի նախասկզբը տեսնելու, արժևորելու և վերստեղծելու կարողությունն է, որն իրագործելի է բացառապես կնոջ կողմից: Եվ կանացի գրականության զարգացման տրամաբանության ուսումնասիրությունը պահանջում է մշակույթը դիտարկել որպես համակարգ. այդ մոտեցումը կենսական նշանակություն ունի ժամանակակից գիտական և գրական-մշակութային հետազոտությունների համար:

«Էլլիս Կեսարացյան. էսսեներ, բանաստեղծություններ, նամակներ» ժողովածուն բաղկացած է առաջաբանից՝ «Հայոց պատմության և մշակույթի անտեսված մի փաստ 19-րդ դարի երկրորդ կեսի Կ. Պոլսում», և երկու հիմնական բաժիններից՝ ««Կիթառ», հանդես ամսօրեայ, հրաւեր հայկազն օրիորդաց», «Նամականի առ ընթերցասեր հայուհիս», որոնք ընդգրկում են հեղինակի էսսեները, բանաստեղծությունները, նամակները և ունեն իրենց ներքին բաժանումները:

Այսօրինակ համակարգման միջոցով Ն. Համբարձումյանը ձգտել է բացահայտել նաև կանացի գրականության հայեցակարգային բովանդակությունը, որն առնչվում է պոետիկայի հարցերին. այս հանգամանքը հնարավորություն

է տալիս Կեսարացյանի գրականությունը դիտարկելու նաև սոցիոլոգիական և տիպաբանական տեսանկյուններից:

Ժողովածուի արժեքն ավելին է, քան փաստաթղթային հրատարակությունը. այն գիտական-վավերագրական գործիք է հայ մտավորական կին հեղինակների գրականության, ֆեմինիստական շարժման և XIX դարի երկրորդ կեսին Կ. Պոլսի հայ հասարակական մտքի ուսումնասիրության համար: Գիրքը վկայում է Էլպիս Կեսարացյանի բազմաշերտ գործունեության և մտավոր ներկայության մասին, ցույց է տալիս, թե ինչպես է կարողացել հայ առաջին կին խմբագիրն ու հրապարակախոսը համարձակորեն ազդել հասարակության զարգացման և կրթության վրա՝ պահպանելով ազգային ինքնությունը, պաշտպանելով հավասարության ու ազատության գաղափարները:

Ընթերցողների լայն շրջանակի համար նախատեսված այս ժողովածուն կարող է օգտակար լինել ինչպես Հայաստանի Հանրապետության, այնպես էլ արտերկրի բուհերի բանասիրական և արևելագիտական ֆակուլտետների ուսանողների ու դասախոսների, հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների, աշակերտների, ինչպես նաև մշակույթի խնդիրներով զբաղվող այլ անձանց համար: Միննույն ժամանակ այն կարող է նաև խթանել կանանց հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունը՝ գրական, պատմական և սոցիոլոգիական տեսանկյուններից: